

Francis Fukuyama, *Political order and political decay: From the industrial revolution to the globalization of democracy* (New York: Farrar, Straus and Giroux 2014). 658 s.

Den amerikanske statsvetaren Francis Fukuyama har blivit en symbol för 1990-talets globaliseringseufori. I essän *The end of history* från 1989, senare utvidgad till boken *The end of history and the last man* (1992), går historien obevkligen fram emot den ultimata slutpunkten, den liberala demokratin. Om något av denna tro på den liberala demokratin som historiens definitiva slutpunkt fanns kvar i den första delen av hans breda genomgång av den moderna statens uppkomst, *The origins of political order* från 2011, så är denna övertygelse mindre stark i den andra delen, *Political order and political decay: From the industrial revolution to the globalization of democracy* från 2014, där historien förs fram till nutid.

I den nya boken vill Fukuyama analysera den politiska utvecklingen från den industriella revolutionen till dags dato med fokus på staten, den legala apparaten i synnerhet framväxten av en oberoende juridisk instans (*the rule of law*) samt formering av mekanismer för utkrävande av ansvar. Utan dessa fundament kan inte en stabil liberal demokrati skapas. Det är dock inte någon garanti för en framgångsrik utveckling mot en modern liberal demokrati. I Fukuyamas värld har historien inte längre något självklart slut.

Fukuyama identifierar ett antal hinder för en utveckling mot en modern ansvarstagande stat, där medborgarna kan utkräva ansvar av de styrande. I en bred historisk översikt diskuterar författaren en rad olika exempel. Ambitionen att presentera en mångfald exempel är lovvärd, men analysen lider av en viss etnocentrisk bias. Fukuyama menar att vissa stater i den tropiska världen aldrig kommer att kunna utveckla effektiva institutioner. Geografi och klimat hindrade en omfattande bosättning av européer, som i kraft av sina tidigare erfarenheter kunde bidra till att forma utvecklingsfrämjande

institutioner. Detta historiska arv ligger kvar som ett utvecklingshinder också i vår tid och det har, enligt författaren, visat sig hart när omöjligt att överskrida. När en modern administrativ rationalisering föregår framväxten av ett rättstatligt ansvarsutkrävande ökar utrymmet för en korrupt byråkrati, som använder staten för att berika sig. Vidare riskerar stater, där demokratin etableras före framväxten av en autonom stat att utveckla klientelism av den typ som kännetecknade USA under hela 1800- och en stor del av 1900-talets första hälft.

För Fukuyama är en viktig väg till en effektiv ansvarstagande stat en brett baserad social modernisering som skapar förutsättningar för ekonomisk utveckling, en avancerad arbetsdelning och en stark medelklass. Det är bara med framväxten av en stark reforminriktad koalition som en skyddsvall mot korruption kan etableras. Ekonomisk modernisering är en nödvändig förutsättning för framväxten av en stark inkluderande stat men långt ifrån någon garanti. Inte ens en stärkt medelklass utgör någon universallösning. Fukuyama knyter i det avseendet an till nestorn bland historiska sociologer, Barrington Moore, som visat att medelklassen kan alliera sig med gamla korrupta eliter när den är för svag för att regera ensam och rädslan för en växande arbetarklass är påtaglig. Fukuyama kunde ha fördjupat sin analys av de problem som Moore utvecklat och använt mer av hans diskussion i *Injustice: The social roots of obedience and revolt* (i litteraturförteckningen finns bara klassikern, *Social origins of dictatorship and democracy*). Analysen av Preussen och senare Tyskland, som Fukuyama ser som ett exempel på hur en framgångsrik etablering av en rättsstat föregår den liberala demokratin, skulle ha vunnit mycket på en mera nyanserad diskussion av den tyska utvecklingsvägen med dess tragiska utflykter in i auktoritära system.

Import av framgångsrika modeller utifrån har också visat sig vara fylld av stötestenar. Fukuyama illustrerar detta i sin analys av de koloniala erfarenheterna och den roll det koloniala arvet spelat och fortfarande spelar som allvarliga utvecklingshinder. Inte desto mindre är Fukuyamas analys av de afrikanska fallen en relativt svag del av framställningen. Han faller emellanåt i lätt karikerad bild av problemen. Det gäller också – men till en något mindre del – diskussionen av Latinamerika.

Vägarna fram till en modern stat, där medborgarna har en självklar rätt att utkräva ansvar och är inkluderade på lika villkor, är komplex och fulla av misslyckanden. Det finns inte heller några garantier mot bakslag. Den liberala demokratin är inte försäkrad en evig existens. Politisk tillbakagång och sönderfall är en ständigt närvarande risk. Fukuyama diskuterar utförligt hur det politiska systemet i dagens USA hamnat i en låsning, som blockerar lösningar på en rad problem. En liberal demokrati är inte immun mot nedgång och sönderfall.

Återigen är vi långt ifrån optimismen i *The end of history*. Bredden i de historiska fall som Fukuyama diskuterar fungerar som ett korrektiv mot en alltför ensidig bild. I en bok av den här bredden finns naturligtvis många problem. Författaren behärskar vissa av sina fall mer än andra. Ambitionerna att forma en *grand theory* om etableringen av en modern ansvarig stat har fått ge vika för en insikt att vi historien aldrig erbjuder bara en enda väg. Fukuyama ställer till exempel frågan om i vilken utsträckning de auktoritära östasiatiska staterna, som exempelvis Kina, kan utgöra ett alternativ till den liberala demokratin. Enligt författaren är det dock bara om dessa stater genomför reformer, som tydligare svarar mot sociala behov och krav från befolkningen, som de kan utgöra ett långsiktigt alternativ.

Även om den västerländska demokratin plågas av sönderfall och betydande utmaningar är den inte, enligt Fukuyama, *fatally flawed*. Över historien har de västerländska demokratierna visat sig kapabla att bryta nedåtgående spiraler, men det finns inga garantier. Den liberala demokratin i vår del av världen må vara sargad men är ännu inte helt uträknad. Det perspektiv på hur den liberala demokratin i växande utsträckning töms på ett substantiellt innehåll, som bland annat statsvetaren Peter Mair utvecklar i boken *Ruling the void: The hollowing-out of western democracy* från 2011, skulle ha kunnat bidra till en ytterligare problematisering av den liberala demokratins långsiktiga förmåga att förnyas och överleva. Även om Fukuyama räknar med och anser att sönderfall är en immanent risk vill han inte riktigt ge upp en i grunden optimistisk syn på den liberala demokratin. I vår del av världen är den för Fukuyama fortfarande *The end of history*.

Fukuyama dock är mer pessimistisk huruvida de fattiga staterna i Afrika söder om Sahara inom en överskådlig framtid kommer att kunna forma de inkluderande och ansvariga stater som dess befolkningar så ivrigt åstundar. Fukuyamas diskussion av Afrika och de olika koloniala arven innehåller en rad viktiga insikter. Han använder kontrasterande jämförelser som i studien av Kenya och Tanzania på ett fruktbart sätt. Samtidigt tenderar analysen att jämna mellanrum fastna i förenklingar och stereotyper. En mera systematisk analys av det komplexa samspelet mellan politik, ekonomi och kultur saknas i en alltför stor utsträckning och bidrar till att göra resultaten mindre övertygande. De skiftande geopolitiska kontexter inom vilka stats- och nationsbyggande ägt rum i olika delar av världen under den period boken täcker är otillräckligt integrerade i framställningen. Den bristen blir mest påtaglig i analysen av de afrikanska erfarenheterna

Sammantaget är Fukuyamas stora verk en imponerande prestation, även för den som inte delar hans teoretiska och ideologiska utgångspunkter. Boken behövs i diskussionen om de långsiktiga utmaningar som ett alltmer sammanvävt globalt system står inför. Den visar också ett vi inte kan avvra

ett brett historiskt perspektiv – utan ett sådant blir diskussionen platt och föga upplysande.

Stockholms universitet

ULF JONSSON

Ove Bring, *Parthenonsyndromet: Kampen om kulturskatterna* (Stockholm: Atlantis 2015). 283 s.

Folkrättsforskaren Ove Bring behandlar i *Parthenonsyndromet* de juridiska och politiska processer som har följt på kraven från efterlevandes familjer att återfå konst som stals före och under andra världskriget, men också från stater som gör anspråk på konstskatter som numera återfinns i andra länder. Han tar även upp fall av ren förstörelse av kulturarv. Bring menar att den tid är över då museerna kan avvisa krav på återlämnande genom att hävda att man förvärvat föremål i god tro. Genom att sätta individuella fall av så kallad restituering i samband med de internationella konventionernas utveckling kommer han till slutsatser om hur stater borde agera. British Museum, till exempel, borde till sist överlämna Parthenonfrisen till Grekland, 200 år efter att delar av den höggs ner och fraktades till England.

Ett annat exempel på hur ett kulturarv kan globaliseras genom att pekas ut och värderas är Buddhfigurerna i Bamian-dalen i Afghanistan. För 15 år sedan kontrollerades största delen av landet av talibaner. Regimen var starkt auktoritär och förbjöd en rad olika kulturella uttryck, bland dem musik och konst, förutom att kvinnors rättigheter begränsades högst påtagligt. Det var känt att somliga talibanska ledare ville förstöra gamla buddhistiska fornlämningar, medan några kunde tänka sig att använda dem för att bygga upp en turistindustri i landet. UNESCO hade tidigare pekat ut två gigantiska sandstensskulpturer som särskilt hotade av talibanerna. Man försökte påverka regimen att inte förstöra dem med hänvisning till att de representerade ett globalt kulturarv. I mars 2001 påbörjades förstörelsen av skulpturerna, som visade sig svårare att genomföra än väntat. Den utdragna demoleringen drog till sig mediernas intresse över stora delar av världen.

Ett exempel på en plats som redan när den utsattes för förstörelse var uppsatt på världsarvslistan är Timbuktu i Mali. Särskilt några av stadens moskéer och mausoleer har beskrivits som värdefulla eftersom de representerar sufisk tradition. Våren 2012 tog tuaregrebeller över kontrollen av landets norra del med stöd från islamistisk milis. Sharialagar infördes i de områden som rebellerna kontrollerade, med liknande konsekvenser som i Afghanistan. Gravar och mausoleer i Timbuktu förstördes eftersom de